

- DAPO – Derzhavnyi arkhiv Poltavskoi oblasti [State Archives of Poltava Region] [in Russian].
- DASO – Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti [State Archives of Sumy Region] [in Russian].
- Spisok polkovnikam, 1889 – Spisok polkovnikam po starshinstvu po 1 maia 1889 [List of colonels by seniority as of May 1, 1889]. Sankt-Peterburg, 1889. 767 s. [in Russian].
- Telegramma, 1905 – Telegramma. Varshava. 20-go avgusta [Telegram. Warsaw. August 20th] *Russkii invalid. Voennaia gazeta*. 1905. № 179. S. 5 [in Russian].
- Tynchenko, 2007 – Tynchenko Ya. Ofitserskii korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliki (1917–1921) [Officer corps of the army of the Ukrainian People's Republic (1917–1921)]. Vol. 1. Kyiv, 2007. 536 s. [in Ukrainian].
- Tynchenko, 2011 – Tynchenko Ya. Ofitserskii korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliki (1917–1921) [Officer corps of the army of the Ukrainian People's Republic (1917–1921)]. Vol. 2. Kyiv, 2011. 424 s. [in Ukrainian].
- TsDAVO – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy [Central State Archives of the Higher Authorities and Administration of Ukraine] [in Ukrainian].
- AA ITS – Arolsen Archives, Interantional Tracing Service Digital Archive [in English].
- CAW – Centralne Archiwum Wojskowe [Central Military Archives] [in Ukrainian].
- Find a Grave – Online data base «Find a Grave». URL : www.findagrave.com/memorial/236141525/jerzy-ordanowski [in English].
- Mikulicz, 1971 – Mikulicz S. Prometeizm w polityce II Rzeczypospolitej [Prometheism in the politics of the Second Polish Republic]. Warszawa, 1971. 313 s. [in Polish].
- Shandruk, 1959 – Shandruk P. Arms of Valor. New York, 1959. 320 s. [in English].

Перше надходження – 28.02.2026

Прийнято до друку – 16.03.2026

Оприлюднено на сайті – 06.05.2026

DOI: 10.31499/2519-2035.14.2026.358573

УДК 94 (477.46) «1917/1921» (075.8)

Василь МЕЛЬНИЧЕНКО,
orcid.org/0000-0002-5720-4229
кандидат історичних наук, професор,
професор кафедри історії та права
Черкаського державного
технологічного університету
(Черкаси, Україна)
krz_crk@ukr.net

СЕЛЯНСЬКЕ ПИТАННЯ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ВІЛЬНА УКРАЇНА» (1917 р.)

Комплексно аналізується висвітлення на сторінках газети «Вільна Україна» селянського питання у контексті суспільно-політичної ситуації 1917 р. Особлива увага акцентована на участі селян у розв'язанні питання власності на землю, виробленні положень законодавчого регулювання користування нею. На конкретних прикладах культурно-просвітницьких подій на селі простежуються процеси формування національної свідомості українського селянства.

У статті з'ясовуються жанрово-тематичні особливості та зміст матеріалів часопису, у яких розкривається плюралізм тогочасних поглядів на розв'язання актуальних проблем сільського життя. Зазначається, що газета систематично інформувала читацьку аудиторію про заходи загальноукраїнського, регіонального та місцевого рівнів, на яких розглядалося селянське питання.

Зроблено висновок, що газета «Вільна Україна» займала активну позицію щодо відродження української державності і культури. З огляду на широку тематичну палітру і публікацію інформації з різних регіонів, газета набула загальноукраїнського значення.

Ключові слова: *періодична преса, революція, земельна власність, рубрика, селянство.*

Vasyl MELNYCHENKO,
orcid.org/0000-0002-5720-4229
Candidate of Historical Sciences, Professor,
Professor of the Department of History and Law,
Cherkasy State Technological University
(Cherkasy, Ukraine)
krz_crk@ukr.net

THE PEASANT QUESTION ON THE PAGES OF THE NEWSPAPER «FREE UKRAINE» (1917)

The article comprehensively analyzes the coverage of the peasant question on the pages of the newspaper "Free Ukraine" in the context of the socio-political situation of 1917. The appeal to this topic is due to the insufficient study of newspaper periodicals of the period of the Ukrainian Revolution, including the disclosure of the topic of the peasant question. Therefore, the main focus of the article is on the study of the participation of the Ukrainian peasantry in resolving the urgent issue of land ownership, developing provisions for legislative regulation of its use. The position of political parties in reforming the agrarian sector of the economy is shown. Most of the newspaper materials reflected the political line of the Ukrainian Party of Socialist Federalists, which was the publisher of the newspaper.

The materials of the magazine testify that in the wake of the revolutionary upsurge, processes of consolidation and search for ways to resolve pressing issues took place among the Ukrainian peasantry. The newspaper informs readers that relations between peasants and landowners have become extremely tense. Therefore, in order to prevent the spontaneous seizure of land, the provincial land committee decided on the need to adopt a law on the transfer of all agricultural lands under the care and disposal of land committees.

The examples of cultural and educational events in the countryside presented in the newspaper trace the processes of formation of the national consciousness of the Ukrainian peasantry. The activities of amateur cultural associations of villagers and their influence on the revival of national culture are taken into account. First of all, attention is paid to the organization of rural branches of the Prosvita society.

The article examines the genre and thematic features and content of the magazine's materials, which reveal the pluralism of contemporary views on solving the current problems of rural life. It is noted that the newspaper systematically informed its readers about events at the all-Ukrainian, regional, and local levels that addressed the peasant issue. Information is provided about congresses and meetings that discussed rural problems. The political activity of the peasants was shown through the prism of reports coming from the villages of Uman district.

It is concluded that the newspaper "Free Ukraine" took an active position on the revival and development of Ukrainian statehood and national culture. Given the wide thematic palette and the publication of information from different regions of Ukraine, the newspaper, published in Uman, acquired all-Ukrainian significance. Accordingly, the purpose of this article is formulated, which is to study the features of coverage of the essence of the peasant issue on the pages of the newspaper, as well as to clarify the informative capabilities and thematic and genre orientation of the magazine.

Keywords: periodical press, revolution, land ownership, column, peasantry.

Постановка проблеми. Селянське питання доби Української революції 1917–1921 рр. і, зокрема, її початкового періоду, впродовж тривалого часу привертає увагу дослідників аграрної історії України. У науковій розробці цієї проблеми використовується широкий комплекс історичних джерел, у тому числі і матеріали тогочасних газет. Однак, газетна періодика, як багатогранне і багатоаспектне явище, ще недостатньо залучається до наукового обігу, а тому потребує всебічного вивчення, оскільки є потужним джерелом селянознавчої інформації періоду Української революції 1917–1921 рр. До того ж ідеологічна заангажованість і вибірковість науки радянського періоду призвели до значного перекосу в джерелознавчому, історіографічному і бібліографічному опрацюванні цього важливого виду джерел – вивчалася лише компартійно-радянська періодика.

Сповна це стосується і окремих газет того часу. З огляду на це набуває особливої актуальності звернення до висвітлення селянського питання на

сторінках однієї з перших українських газет доби революції «Вільна Україна», яка виходила в Умані у 1917 р., маючи загальноукраїнський статус.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Аналіз свідчить, що газетній періодиці періоду Української революції 1917–1921 рр. увага почала приділятися лише останнім часом. Дотично теми газет, що виходили у той час у своїх публікаціях торкалися Р. Пиріг (Пиріг, 2001: 132–145), В. Купрійчук (Купрійчук, 2012: 258–265), Т. Гринівський (Гринівський, 2003: 64–69), П. Губа (Губа, 1999: 29–40). Однак газета «Вільна Україна», за винятком двох публікацій В. Мельниченка (Мельниченко, 2020: 43–49; Мельниченко, 2019: 73–82), предметом окремого дослідження не була.

Цим зумовлена **мета статті**, яка полягає у тому, щоб на основі опрацювання номерів газети «Вільна Україна» дослідити особливості висвітлення на її сторінках селянського питання, а також з'ясувати інформативні можливості та тематичну і жанрову спрямованість часопису.

Виклад основного матеріалу. Якісно новий період розвитку української преси розпочався в період Української революції 1917–1921 рр. та відновленням української державності. На заклик Української Центральної Ради у 1917 р. почали активно діяти осередки українських партій. З розгортанням революційних подій відбувалося становлення повноправної української преси, засновувалися нові видання, відкривалися можливості для їх вільного розвитку.

У Києві, губернських та повітових містах почали виходити різноманітні як за змістом, так і за напрямками газети і журнали – державні, партійні, військові, профспілкові, кооперативні, просвітницькі та іншого спрямування. Переважали видання партійно-політичного спрямування, оскільки на революційній хвилі організувалися або відновляли своє існування осередки політичних партій.

Одним з перших таких видань був тижневик «Вільна Україна», видавцем якого було товариство українських поступовців, а з травня 1917 року – українські автономісти-федералісти (Українська партія соціалістів-федералістів, лідер С. Єфремов). Редагував уманську газету В. Камінський, а окремі номери – І. Крижановський, Ф. Ловецький (Газети України 1917–1920 років, 2014: 42).

Газета від самого початку позиціонувала себе активним поборником відродження української державності і культури. Уже у другому номері газети від 6 квітня 1917 року на першій сторінці було надруковано «Український народний гімн», в якому були такі слова: «Душу, тіло ми положим за свою свободу. І покажем, що ми, браття, козацького роду. Гей, Гей! браття милі, нумо братися за діло. Гей, Гей! пора встати, пора волю здобувати!». Тут же зазначалося, що «випускаємо нашу вільну газету нашою українською мовою. Робимо це на те, щоб все, що на ній пишеться, міг зрозуміти у нас, на Україні, всякий письменний і неписьменний» (Український народний гімн, 1917: 1). На першій сторінці газети під заголовком в усіх номерах друкувалося актуальне на той час гасло автономістів-федералістів «Домагаймося демократичної федеративної республіки для Росії та автономії для України» (на початку

грудня 1917 р. воно було замінено на «Хай живе Українська Народна Республіка».

Виходячи в Умані, тижневик «Вільна Україна» мав досить широку тематичну палітру, висвітлюючи не тільки регіональні події, а й проблеми загальноукраїнського рівня. «Вільна Україна», як газета автономістів-федералістів, доносила до читачів політичну позицію цієї політичної сили, у тому числі і щодо селянського питання, давала хроніку партійного життя. Зокрема, газета інформувала, що 25 і 26 березня 1917 р. у Києві відбувся з'їзд «Товариства Українських поступовців» за участі делегатів з Умані, Полтави, Чернігова, Харкова, Одеси, Житомира, Катеринослава і багатьох інших міст і містечок України. В інформації йдеться про те, що «товариство надалі називатиметься «Союз українських автономістів-федералістів» (З'їзд Товариства Українських Поступовців, 1917: 6).

Не обмежуючись суто партійними справами газета «Вільна Україна» на своїх сторінках широко висвітлювала селянську тематику. Передусім, матеріали часопису засвідчують, що на хвилі революційного піднесення у середовищі українського селянства відбувалися процеси консолідації і пошуку шляхів розв'язання назрілих питань. Так, у третьому номері часопису вміщено повідомлення про те, що 6–7 квітня 1917 р. у Києві відбувся український селянський з'їзд, на який прибуло багато селян. Виявилось, що «в багатьох селах вже складено українські селянські спілки, й 18 сіл навіть прислали на з'їзд своїх представників». З'їзд було скликано для того, щоб обрати комітет Селянської спілки і прийняти рішення про скликання другого селянського з'їзду.

Щодо землі, яка складала тоді суть селянського питання, то з'їзд ухвалив постанову про розгляд цього питання українським сеймом після того як Україна матиме автономію. Учасники з'їзду прийняли також рішення про скликання у травні 1917 р. Всеукраїнського селянського з'їзду (Український селянський з'їзд, 1917: 2).

Привертає увагу інформація газети про з'їзд представників селянських спілок Київської губернії, який відбувся 27 квітня в Києві. На з'їзд прибуло 225 делегатів від усіх повітів губернії (за винятком Васильківського). З'їзд одногolosно ухвалив послати на з'їзд у Петроград 27 селян від Київської губернії (по два представники від кожного повіту і три – від губернського з'їзду. В інформації газети зазначено, що «коли обмірковували питання про наказ представникам, то всі промовці висловилися за те, що на з'їзді в Петрограді в першу чергу треба поставити питання про землю й майбутній лад в державі».

На думку делегатів з'їзду вся земля повинна бути передана в національний фонд, яким будуть розпоряджатися народи України. Делегати від губернії отримали наказ домагатися на всеросійському з'їзді, щоб була прийнята постанова про заборону продавати землю, поки не зберуться установчі збори, про заборону рубати ліси без наряду виконавчих комітетів (Губернський з'їзд селянських спілок, 1917: 5).

Газета намагалася постійно інформувати читачів про розгляд селянських

питань на різних рівнях. У номері від 1 жовтня повідомлялося, що 14–15 вересня відбулося чергове засідання Київського губернського земельного комітету, на якому було заслухано доповіді управи і представників повітів «про становище земельної справи на місцях».

Враховуючи те, що останнім часом стосунки між селянами і землевласниками вкрай загострилися, комітет прийняв постанову, у якій констатовалося, що «в інтересах утворення для розрішення земельного питання і щоб запобігти можливості стихійного захоплення земель селянством без всякої планомірності й системи, наслідком чого може бути цілковите зруйнування сільсько-господарської промисловости й високої культури окремих хазяйств, перш ніж земельне питання буде вирішене Установчими Зборами, необхідно негайно видати закон про перехід всіх земель сільськогосподарського значіння під догляд і в розпорядження земельних комітетів для передачі їх в формах, котрі б не ускладнили аграрної реформи, в тимчасове користування безземельному і малоземельному трудовому селянству на арендних умовах з тим, щоб не порушувався план культурних господарств і зменшувалася їх продукція».

В опублікованій у газеті постанові Київського губернського земельного комітету відображені й інші нагальні проблеми селянства. Зокрема, вносились пропозиція Генеральному Секретарстві по земельних справах «для попередження аграрних розрух» надати право повітовим земельним комітетам в межах інструкцій і законоположень передавати землі приватних власників в орендне користування безземельним і малоземельним селянам (Постанова губернського земельного комітету, 1917: 3).

На сторінках газети селянське питання знаходило відображення і крізь призму місцевого життя. Судячи з повідомлень газети, селяни Уманського повіту все більше усвідомлювали необхідність організованості у відстоюванні своїх інтересів.

Настрої у селянському середовищі передає матеріал, вміщений у травневому номері. У ньому повідомлялося, що 11 травня в міському театрі відбувся з'їзд Уманської селянської спілки, на який прибуло багато народу, «де які поприїздили з українськими прапорами». З'їзд привітали представники від робітників і солдатів. Після шести годин роботи була зроблена перерва на обід, під час якої відбулася панахида по Шевченкові, а потім відбулася маніфестація. Після обіду з'їзд продовжив засідання в приміщенні суду і закінчив роботу вранці наступного дня.

З'їзд прийняв такі резолюції: 1) про землю; 2) щодо політичного ладу; 3) про військо; 4) про народну освіту; 5) про церкву; 6) про кооперацію; 7) про заєм свободи; 8) про організацію селянства. З'їзд ухвалив утворити повітову Селянську спілку і раду з 24 чоловік для ведення поточних справ (З'їзд Уманської Селянської спілки, 1917: 6–7).

З кінця літа 1917 р. селянські спілки почали повсюдно створюватися у селах Уманського повіту. Газета писала, що у вересні селянські спілки засновано в селах Юрполі, Папуженцях, Беринці, Лащевій, Каменці (По повіті. Селянські спілки, 1917: 9).

У селі Сverdликoве селянська спілка утворилася у жoвтні і об'єднала 62 члени. Головою обрано А. Гайдамаку, писарем – І. Погребенка, скарбником – Я. Топку (По повіті. Село Сведликoве, 1917: 4). Того ж місяця газета надрукувала програму Уманської селянської спілки, в якій висувалася вимога, щоб усі землі належали народoві, і кожному, хто має право на земельний наділ. У цьому ж місяці відбулися збори Косенівської селянської спілки, на які прибуло понад 300 селян. Учасники зборів висловилися за ліквідацію власності на землю, а землю селянам мали наділити земельні комітети (По повіті, 1917: 4).

Вoсени 1917 р. значну увагу «Вільна Україна» приділяла наступним виборам до Установчих зборів та участі у них селян. Цій темі присвятила усю першу сторінку газета від 25 жoвтня 1917 р. Набране жирним шрифтом гасло закликало: «Товариші селяни, робітники і вояки! Голосуймо за список Селянської Спілки й Українських соціалістів-революціонерів та соціал-демократів, який іде на Київщині під № 1». Інше гасло закликало: «Хто за землю і волю трудовому народoві – голосуйте за список № 1».

Темі виборів присвячене і розлоге звернення до селян Уманщини повітового Комітету Української партії Соціалістів-Револуціонерів та Селянської спілки. У ньoму констатувалося, що «з самого початку революції Український народ щиро взявся до праці, до збудування кращої долі своїм синам. Утворив він Центральну Раду, що дивує світ своїм завзяттям та боротьбою за інтереси трудового народу, утворив свій уряд – Генеральний Секретаріат». У зверненні містилася вимога: «Нам треба, щоб уся земля без викупу перейшла в користування всьoго трудового народу» (Хто за землю, 1917: 1).

Досить широкою була культурно-просвітницька палітра газетних матеріалів, у яких вміщувалася інформація про освітні справи, утворення гуртків товариства «Просвіта», мистецькі заходи. Так, у квітневoму номері газети у великій статті «Як заснувати «Просвіту» редактор газети Ф. Ловецький інформував читачів про завдання товариства «Просвіта» та його статутні положення. Автор акцентував увагу на необхідності створювати на Уманщині просвітянські осередки, які б поширювали народні традиції, організовували книгозбірні української літератури, створювали музично-співочі, драматичні гуртки. І в цьому ж номері газета інформувала, що український гурток засновано у Паланці, а в Гродзево «заснувалося аж три просвітні українські гуртки. До гуртків пристало багато селян та селянок» (Як заснувати «Просвіту», 1917: 4–5). Привертає увагу оголошення про роботу курсів українознавства для вчителів усіх народних шкіл Уманського повіту (земських, міністерських, міністерських, міських і церковно-парафіяльних). Курси мали тривати 25 днів на базі школи садівництва із безкоштовним забезпеченням проживання і отриманням 40 крб. (Курси Українознавства, 1917: 1).

Щодо рекламних матеріалів, то газета «Вільна Україна» розміщувала їх досить обмежено і вони розраховувалися переважно на потреби селянських господарств. Уже в перших та наступних номерах розміщено рекламний матеріал, в якому уманський відділ акціонерного товариства «Фільверт і

Дедіна» пропонував сівалки, а склад хліборобських машин «Фішман і Брон» пропонував запасні частини до культиваторів, плугів та січкарень. Уманський машинобудівний завод «Труд» оголошував прийом замовлень на запасні частини до сільськогосподарської техніки (Склад хліборобських машин, 1917: 8).

Варто зазначити, що газета «Вільна Україна», виходячи обсягом до 12 сторінок (її дехто називав журналом), мала досить продуману рубрикацію матеріалів, що не лише систематизувало її наповнення, а й відображало інформаційні потреби читацької аудиторії. За нашими підрахунками приблизно 2/3 випусків газети займали постійні рубрики, які мали сталу назву і постійне місце розміщення у газетній верстці.

Випуски газети, як правило, починалися анонсами, або важливою політичною інформацією: «Громадяне! 17 вересня – вибори до волосних народніх рад. Ідіть усі до виборчих участків і кладіть до скриньки свої виборчі картки, написавши на них чітко і ясно № списку, за котрий подаєте голос» (Оголошення, 1917: 1).

Серед постійних і найбільш інформативних та орієнтованих на селянську аудиторію рубрик – «З українського життя» (пізніше – «З життя України»), «Від Генерального Секретаріату», «Українські з'їзди в Києві». «По повіті», «З місцевого життя», «Земельна справа».

Висновки. Таким чином, газета «Вільна Україна», яка виходила в Умані невдовзі після створення Української Центральної Ради, стала одним з перших на регіональному рівні українських часописів, що послідовно виступав за українську державність і відродження національної культури.

На шпальтах газети важливе місце посідало селянське питання, висвітлення проблем як загальноукраїнського, так і регіонального рівня. Читацький загал інформувався про селянські з'їзди та питання, які на них обговорювалися. Постійно публікувалися повідомлення про утворення селянських спілок та інші події місцевого життя.

В матеріалах газети порушувалися актуальні питання власності на землю, законодавчого забезпечення користування нею, участі селянства у громадсько-політичному житті. Цій же темі підпорядковувалася і передвиборча агітація.

Значна увага приділялася висвітленню культурно-просвітницької роботи на селі, спрямованої на формування національної свідомості громадян. Зокрема, мова йшла про організацію «Просвіт», шкільну справу.

Маючи широку тематичну палітру і публікуючи інформацію з різних регіонів України, газета набула загальноукраїнського значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- Газети, 2014 – Газети України 1917–1920 років у фондах Національно бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог. К. : НБУВ. 436 с.
- Гринівський, 2003 – Гринівський Т. С. Українська преса періоду революції 1917–1920 років (на матеріалі часопису «Книгарь»). С. 64–69. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1526>.
- Губа, 1999 – Губа П. І. Преса як джерело вивчення історії національно-демократичної революції в Україні (1917–1920 рр.). *Український історичний журнал*. 1999. № 4. С. 29–40.
- Губернський, 1917 – Губернський з'їзд селянських спілок. *Вільна Україна*. 1917. 4 травня.
- З'їзд Товариства, 1917 – Товариства Українських Поступовців. *Вільна Україна*. 1917. 6 квітня.

- З'їзд Уманської, 1917 – З'їзд Уманської Селянської спілки. *Вільна Україна*. 1917. 18 травня.
- Купрійчук, 2012 – Купрійчук В. Українська преса 1917–1920 років як джерело вивчення державотворчих процесів гуманітарного розвитку в добу національної революції. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2012 Вип. 1. С. 258 – 265.
- Курси, 1917 – Курси Українознавства для вчителів-(льок), 1917. *Вільна Україна*. 1917. 22 червня.
- Мельниченко, 2020 – Мельниченко В. М. Газета «Вільна Україна» доби Української революції 1917–1921 рр. та її тематична спрямованість. *Гуманітарний вісник: зб. наук. праць. Серія: Історичні науки*. Черкаси. 2020 Число 32. Вип. 16. С. 43–49.
- Мельниченко, 2019 – Мельниченко В. М. Газетна періодика Черкащини доби Української революції 1917–1921 рр. *Вісник Черкаського університету. Серія Історичні науки : зб. наук. ст.* Черкаси. 2019 Вип. 1. С. 73–82.
- Оголошення, 1917 – Оголошення. *Вільна Україна*. 1917. 14 вересня.
- Пиріг, 2011 – Пиріг Р. Я. Джерела з історії Української революції 1917–1921 років: періодична преса. *Архіви України*. 2011. № 4 (274). С. 132–145.
- По повіті, 1917 – По повіті. *Вільна Україна*. Умань. 1917. 10 жовтня.
- По повіті. Село, 1917 – По повіті. Село Сведликове., *Вільна Україна*. 1917. 9 листопада.
- По повіті. Селянські, 1917 – Селянські спілки та просвіти. *Вільна Україна*. 1917. 10 вересня.
- Постанова, 1917 – Постанова губернського земельного комітету. *Вільна Україна*. 1917. 10 вересня.
- Склад, 1917 – Склад хліборобських машин. *Вільна Україна*. 1917. 20 квітня.
- Український народний, 1917 – Український народний гімн. *Вільна Україна*. 1917. 6 квітня.
- Український селянський, 1917 – Український селянський з'їзд. *Вільна Україна*. 1917. 13 квітня.
- Хто за землю, 1917 – Хто за землю і волю. *Вільна Україна*. 1917. 9 листопада.
- Як заснувати, 1917 – Як заснувати «Просвіту». *Вільна Україна*. 1917. 4 травня.

REFERENCES

- Hazety, 2014 – Hazety Ukrainy 1917–1920 rokov u fondakh Natsionalno biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : katalog [Ukrainian newspapers of 1917–1920 in the collections of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: catalog]. К. : NBUV. [in Ukrainian].
- Hrynivskiy, 2003 – Hrynivskiy T. S. Ukrainska presa periodu revoliutsii 1917–1920 rokov (na materialy chasopysu «Knyhar») [Ukrainian press during the revolution of 1917–1920 (based on the material of the magazine «Knygar»)]. S. 64–69. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1526>. [in Ukrainian].
- Guba, 1999 – Guba P. I. Presa yak dzherelo vyvchennia istorii natsionalno-demokratychnoi revoliutsii v Ukraini (1917–1920 rr.) [The Press as a Source for Studying the History of the National Democratic Revolution in Ukraine (1917–1920)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 1999. № 4. S. 29–40. [in Ukrainian].
- Hubernskiy, 1917 – Hubernsky zizd selianskykh spilok [Provincial Congress of Peasant Unions]. *Vilna Ukraina*. 1917. 4 travnia. [in Ukrainian].
- Zizd Tovarystva, 1917 – Zizd Tovarystva Ukrainykh Postupovtsiv [Congress of the Society of Ukrainian Progressivists]. *Vilna Ukraina*. 1917. 6 kvitnia. [in Ukrainian].
- Zizd Umanskoi, 1917 – Zizd Umanskoi Selianskoi spilky [Congress of the Uman Peasant Union]. *Vilna Ukraina*. 1917. 18 travnia. [in Ukrainian].
- Kupriichuk, 2012 – Kupriichuk V. Ukrainska presa 1917–1920 rokov yak dzherelo vyvchennia derzhavotvorchykh protsesiv humanitarnoho rozvytku v dobu natsionalnoi revoliutsii [The Ukrainian press of 1917–1920 as a source for studying state-building processes of humanitarian development in the era of the national revolution]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*. 2012. Vyp. 1. S. 258–265. [in Ukrainian].
- Kursy, 1917 – Kursy Ukrainoznavstva dlia vchyteliv-(lok) [Ukrainian Studies Courses for Teachers-(Lok)]. *Vilna Ukraina*. 1917. 22 chervnia. [in Ukrainian].
- Melnychenko, 2020 – Melnychenko V. M. Hazeta «Vilna Ukraina» doby Ukrainkoi revoliutsii 1917–1921 rr. ta yii tematychna spriamovanist [The newspaper «Free Ukraine» during the Ukrainian Revolution of 1917–1921 and its thematic focus]. *Humanitarnyi visnyk: zb. nauk. prats. Serii: Istorychni nauky*. Cherkasy. 2020 Chyslo 32. Vyp. 16. S. 43–49. [in Ukrainian].
- Melnychenko, 2019 – Melnychenko V. M. Hazetna periodyka Cherkashchyny doby Ukrainkoi revoliutsii 1917–1921 rr. [Newspaper periodicals of Cherkasy region during the Ukrainian Revolution of 1917–1921]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii Istorychni nauky : zb. nauk. st.* Cherkasy. 2019 Vyp. 1. S. 73–82. [in Ukrainian].
- Oholoshennia, 1917 – Oholoshennia [Advertisement]. *Vilna Ukraina*. 1917. 14 veresnia [in Ukrainian].
- Pyrih, 2011 – Pyrih R. Ya. Dzherela z istorii Ukrainkoi revoliutsii 1917–1921 rokov: periodychna presa [Sources from the history of the Ukrainian Revolution of 1917–1921: periodicals]. *Arkhivy Ukrainy*. 2011. № 4 (274). S. 132–145. [in Ukrainian].
- Po poviti, 1917 – Po poviti [By county]. *Vilna Ukraina*. 1917. 10 zhovtnia. [in Ukrainian].
- Po poviti. Selo, 1917 – Po poviti. Selo Svedlykove [By county. Village of Svedlykove]. *Vilna Ukraina*. 1917. 9 lystopada. [in Ukrainian].
- Po poviti. Selianski, 1917 – Po poviti. Selianski spilky ta prosvity [By county. Peasant unions and enlightenment]. *Vilna Ukraina*. Uman. 1917. 10 veresnia. [in Ukrainian].

Postanova, 1917 – Postanova hubernskoho zemelnoho komitetu [Resolution of the Provincial Land Committee]. *Vilna Ukraina*. 1917. 10 veresnia. [in Ukrainian].

Sklad, 1917 – Sklad khliborobskykh mashyn [Warehouse of agricultural machinery]. *Vilna Ukraina*. 1917. 20 kvitnia. [in Ukrainian].

Ukrainskyi narodnyi, 1917 – Ukrainskyi narodnyi himn [Ukrainian national anthem]. *Vilna Ukraina*. 1917. 6 kvitnia. [in Ukrainian].

Ukrainskyi selianskyi, 1917 – Ukrainskyi selianskyi zizd [Ukrainian Peasant Congress]. *Vilna Ukraina*. 1917. 13 kvitnia. [in Ukrainian].

Khto za zemliu, 1917 – Khto za zemliu i voliu [Who is for land and freedom]. *Vilna Ukraina*. 1917. 9 lystopada. [in Ukrainian].

Yak zasnuvaty, 1917 – Yak zasnuvaty «Prosvitu» [How to establish «Prosvita»]. *Vilna Ukraina*. 1917. 4 travnia. [in Ukrainian].

Перше надходження – 26.01.2026
Прийнято до друку – 16.02.2026
Оприлюднено на сайті – 06.05.2026

DOI: 10.31499/2519-2035.14.2026.358576
УДК 94 (477) «1921-1937»: 304

Оксана САЛАТА,
orcid.org/0000-0003-2498-1483
докторка історичних наук, професорка,
завідувачка кафедри історичної
та громадянської освіти
Інституту післядипломної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
(Україна, Київ)
o.salata@kubg.edu.ua

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У ПРАЗІ У 1921-1937 РР.

Метою статті є розкриття просвітницької діяльності бібліотечних центрів, створених представниками української інтелігенції у Празі у 1921-1937 рр. Методологія дослідження. У процесі аналізу та осмислення просвітницької діяльності бібліотечних центрів організованих представниками української еміграції в 1921-1937 рр. було використано методологічні підходи, які дали можливість розкрити окреслену проблему. Основою дослідження стали загальнонаукові методи, зокрема: аналітичний та логічний; загальноісторичні: історико-проблемний, критичного аналізу; низка спеціальних джерелознавчих методів: джерелознавчої критики і типології. Висновки. Визначено, що більшість бібліотечних центрів, створених у структурі закладів вищої освіти та громадських організацій вважали культурно-просвітницьку роботу одним із важливих напрямків своєї діяльності. Виявлено, що переважна більшість просвітницьких заходів були присвячені популяризації української історії, української культури та слова. Показано, що фінансову підтримку діяльності бібліотек, музеїв та архівів забезпечували українські емігранти та урядові установи Чехословаччини, що мало велике значення для розвитку української громади у Чехословаччині та українства, яке змушене було емігрувати до європейських країн.

Ключові слова: бібліотеки, просвітницька діяльність, українська наукова інтелігенція, українська еміграція, Чехословаччина.